

Foucault'da Hakikat

Melike Molacı

Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Felsefe Bölümü, Konya,
Türkiye, melikemolaci@gmail.com

Makale Bilgileri

ÖZ

Makale Geçmişi

Geliş: 24.04.2020

Kabul: 03.06.2020

Yayın: 29.06.2020

Anahtar Kelimeler:

Hakikat,
Özne,
İktidar,
Hakikat İstenci, Bilme
İstenci, Kendilik

Batı kültüründe özneleştirme biçimlerinin tarihini yazmakla ilgilenen ve bu amaç doğrultusunda “özne”, “hakikat” ve “iktidar” kavramlarına odaklanan Foucault, düşünce ile hakikat arasındaki ilişkileri inceler. Bu inceleme aynı zamanda hakikatin iktidar ile olan kopmaz bağının sorunsallaştırılması anlamına gelir. “Hakikat nedir?” sorusu yerine “hakikat nasıl kurulur?” sorusundan hareket eden inceleme, hakikatin mutlak ve aşkın olmadığını, aksine tıpkı söylem ve özne gibi tarihsel ve olumsal olduğunu ortaya koyar. Hakikatin bir tarihi olduğu kabul edildiğinde onun iktidar tarafından nasıl kurulduğu, hangi stratejiler ve aygıtlarla dönüştürüldüğü, hangi rejimler ve kurallarla öznelere dayatıldığının da incelenmesi gerekir. Bu izlekler doğrultusunda doğruluk rejimlerinin, hakikat istencinin ve kendilik kaygısının soykütüğünü çıkaran Foucault, her bir sorunsallaştırma ekseninde bir deney nesnesi olarak kurulan özneye dayatılan hakikatin nasıl işlediğini araştırır. Foucault'nun her bir ekseninde özgül bir şekilde yürüttüğü soruşturma, bu çalışmada “bileştirici” bir şekilde ele alınmakta ve birbirine geçmiş her bir eksen, Foucault'nun temel kavramları ve ayrımları bağlamında değerlendirilmektedir. Her bir alanı içerecek şekilde Foucault'nun bilgi ve hakikatten ne anladığı; bir dışlama ilkesi olarak devreye giren hakikat istencinin bilme istenci ile ilişkisinin ne olduğu; yönetsel olarak öznenin kuruluşunda analizin ne şekilde sürdürüldüğü; kurulan özneye hakikatin nasıl dayatıldığı ve son olarak bu öznenin bir hakikat anlatıcısı olarak kendisi ile kurduğu ilişki biçimleri ele alınmaktadır.

Truth in Foucault's Thinking

Article Info

ABSTRACT

Article History

Received: 24.04.2020

Accepted: 03.06.2020

Published: 29.06.2020

Keywords:

Truth,
Subject,
Power,
Will to Truth,
Will to Know,
Self

Foucault, who is interested in writing the history of subjectivation forms in Western culture and focuses on the concepts of “subject”, “truth” and “power” for this purpose, examines the relationships between thought and truth. This examination also means the problematization of the inextricable bond between truth and power. With reference to the question “How is the truth established?” instead of the question “What is the truth?” the examination reveals that truth is not absolute and transcendent, but rather historical and contingent, just like discourse and subject. When it is accepted that the truth has a history, it is necessary to examine how it was established by the power, which strategies and devices were transformed, and which regimes and rules were imposed on the subjects. In accordance with these themes, Foucault explores the genealogy of the regimes of truth, the will to truth, and the care of the self and examines how the truth imposed on the subject established as an experiment object in each problematization axis. The investigation that Foucault conducts in a specific way in each axis is dealt with in a “complementary” way in this study and each intertwined axis is evaluated in the context of Foucault's basic concepts and distinctions. This study examines what Foucault understands from knowledge and truth, including each domain; what the relationship between the will of truth and the will to know, which comes into play as an exclusion principle is; how the analysis is methodically continued in the establishment of the subject; how the truth is imposed on the established subject, and finally the forms of relationship that this subject establishes with the self as a truth narrator.

Atıf/Citation: Molacı, M. (2020). Foucault'da hakikat, *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 4(1), 18-28.

“This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) (CC BY-NC 4.0)”

GİRİŞ

Foucault'ya göre günümüzün siyasi, etik, toplumsal ve felsefesi sorunu bireyi devletten ve devletin kurumlarından kurtarmaya çalışmak değil; kendimizi hem devletten hem de devletle ilintili olan bireyselleştirme türünden kurtarmaktır. Yüzyıllardan beri zorla dayatılan bireyselliği reddederek yeni öznelik biçimlerine geçerlilik kazandırmak gerekmektedir.¹ Yani “bugünkü hedef ne olduğumuzu keşfetmek değil, olduğumuz şeyi reddetmektir” (Foucault, 2005d: 68). Bu bağlamda kendisini bir “düşünce tarihçisi” olarak tanımlayan Foucault, yapıtlarının amacını “insanların Batı kültüründe özneye dönüştürülme biçimlerinin bir tarihini yazmak” (Foucault, 2005d: 58) olarak ifade eder. Bu amaç temelde iki iddiayı içerir: İlki öznenin verili ya da aşkın bir temeli olmadığı anlamına gelen anti-humanist negatif bir iddia iken; ikincisi öznenin tarihsel olarak kurulduğunu ve dayatılmış bireysellik biçimlerinin olumsal olduğunu gösteren pozitif bir iddiadır (Keskin, 1997: 31). Bu bağlamda Foucault temelci (*fundamentalist*) özneyi reddederek, öznenin nominalist bir indirgemesini yapmayı dener. Öznenin tarihsel ontolojisini yapmak demeye gelen bu çözümleme biçimi, aynı zamanda modern Batı düşüncesinin hakikat ile olan ilişkisinin tarihini yazmak demektir. Zira Descartes'dan bu yana bilgiyi mümkün kılan ve hakikatin ortaya çıktığı köken noktası olarak kutsallık atfedilen özne, kesin anlamda verili değilse, izlenmesi gereken, öznenin kurulduğu deneylerin “hakikat”inin izini sürmektir. Zaten Foucault için düşünce tarihi, “hakikatin düşüncesi olarak düşünce tarihidir” (Foucault, 2005d: 85).

Düşüncesini büyük ölçüde “özne”, “iktidar” ve “hakikat” kavramlarına hasreden ve bu kavramlar arasındaki süreksiz ilişkileri özgül bir analiz ve özgün bir yöntemle gözler önüne seren Foucault, özneye dair bütün çözümlemeleriyle birlikte, düşünce ile hakikat arasındaki ilişkilerin tarihini yazmakla da ilgilenir. Kuşkusuz düşünce ile hakikat arasındaki ilişkinin çözülmesi, “hakikat nedir?” sorusuna bir cevap verme vaadi içermez. Zaten Foucault açısından böylesi bir soru, hakikatin değişmez, mutlak ve aşkın olduğunu varsayar; verilecek cevap da hakikatin tarihsellikten bağımsız, her türlü sorunsallaştırmadan ayırık ve ayrı başına bir varlık olarak düşünülmesinin yolunu açar. Oysa Foucault'ya göre hakikat, tarihsel ve olumsal olarak var edilir, çeşitli pratikler aracılığıyla sürekli olarak değişir ve dönüşür. Bu nedenle yazılması gereken bir “hakikat tarihi” olacaksa bu tarihte, ne kavram doğduğu ilk andan başlayıp geçirdiği gelişimler boyunca takip edilmeli ne de hakikat kavramı, bulunduğu bağlamı oluşturan diğer kavramlarla bir arada çözümlenmelidir. Bunun yerine Foucault bir “düşünce tarihçisi”nden bekleneceği üzere “çeşitli deneyim alanlarının ya da pratikler kümesinin nasıl olup da bir sorun haline geldiğini, konuşma ve tartışmalara yol açtığını, yeni tepkileri kışkırttığını ve daha önce sessiz kalmış olan davranışlarda, alışkanlıklarda, pratiklerde ya da kurumlarda nasıl bir krize yol açtığını” (Foucault 2005b: 60) çözümler. Hakikatin bir tarihi olduğu kabul edildiğinde, hakikati bilmenin, onu bilen öznenin tarihiyle de ilgili olması gerekir. Nitekim Foucault'ya göre toplumsal pratikler, yalnızca yeni nesnelere, kavramları ya da teknikleri ortaya çıkarmazlar; bunun yanında bu pratikler yeni öznelik ve bireysellik biçimlerini doğuran bilme alanları da meydana getirirler. Dolayısıyla bilgi öznesinin bir tarihi olduğu kabul edildiğinde, hakikati bildiğini iddia eden öznenin nesnesiyle ilişkisinin yani hakikatin de bir tarihinin olması gerekir. Bu bağlamda “öznelik ve hakikat” genel başlığı, aynı zamanda kendi'nin bilgisinin somut biçimleri ve bunların tarihi üzerine bir araştırma yapmak anlamına gelir (Foucault, 1993: 127). Hakikat söz konusu olduğunda Foucault,

¹ Fransızca'da özne hem denetim ve bağımlılık yoluyla başkasına tabi olan hem de vicdan ya da bilgi yoluyla kendi kimliğine bağlanmış olana işaret eder (Foucault, 2005d: 63). Bu ikili içerik, Fransızca söz konusu olduğunda öznelik ile bireyselliği ayırmayı gerektirmez. Fakat Türkçe'de böylesi ikili bir anlam içeriği olmadığı için, ayırım “bireysellik” ve “öznelik” kavramları ile sağlanabilir. Bu bağlamda bireysellik insana iktidar tarafından dayatılan varolma biçimleri (bilme, inanma, arzulama, hissetme, davranma, eyleme vb.) kümesidir. Bireysellik iktidarın bilme istenci ile bireylerden hakikatlerini dillendirmelerini isteyeceği ve itirazları üzerine iktidarını işleteceği siyasi bir teknolojidir. Öznelik ise insanın varolma biçimleri ile kurduğu bilinç ilişkisine işaret etmesi bakımından etik bir içeriğe gönderimde bulunur. Öznelik iktidarın mikro yayılımından nasibini alan bireylerin, kendilikleri ile kurduğu ilişkilerde kaygı durumlarına, özgürlük pratiklerine ve varoluş estetiklerine ilişkindir.

belirli türde davranan, belirli alışkanlıklara ve pratiklere sahip bir toplumda kurumların, pratiklerin ve alışkanlıkların nasıl sorunsal haline geldiğini soykütüksel bir analiz ile inceler.

Foucault özneliğin hakikat ile olan ilişkisinde öznenin farklı zamanlarda ve kurumlarda kendini bir bilgi nesnesi olarak nasıl ortaya koyduğunu, bu nesne konumunun hangi prosedürler uyarınca belirlendiğini ve özneye dayatılmış bir hakikat olduğu kabulünün, özne üzerinde nasıl bir iz bıraktığını soruşturur. Gerek iktidar² tarafından dayatılan bireysellik biçimlerinde gerekse kişinin kendisiyle kurduğu bilinç ilişkisi olarak özneliğin belirlenmesinde hakikatin devreye girdiğini düşünen Foucault, bu bağlamda hakikatin iki tarihi olduğunu öne sürer: Birincisi kendi düzenleme ilkelerinden yola çıkarak kendi kusurlarını düzelten bir tür iç tarih (bir tür bilim tarihi) iken, ikincisi toplumda hakikatin oluştuğu, belli oyun kurallarının tanımlandığı bir tür dış tarihtir (Foucault, 2005a: 166-167). Dışsal bir hakikat tarihinin öznenin tarihsel kurulumunu ortaya çıkaracağını düşünen Foucault, bu çerçevede hakikat kavramını soruşturur. Fakat bu soruşturma kavramın ortaya çıktığı büyük anın tespit edilmesi anlamına gelmez; hakikatin sorgulanması, hakikati söylediğini iddia eden söylemlerin,³ o söylemlerin eklenip hakkında konuştuğu şeylere yüklediği kavramların, bu kavramsallaştırmaların hangi kurallara ve hangi toplumsal-tarihsel ihtiyaçlara göre ortaya çıktığının araştırılması anlamına gelir. Foucault farklı dönemlerinde farklı şekillerde (sözgelimi söylem düzeyinde doğruluk rejimleri, iktidar düzeyinde hakikat yasası ve etik düzeyinde hakikat-özne ilişkisi) ele aldığı hakikate, ortak biçimini veren şeyin “sorunsallaştırma” kavramı olduğunu belirtir. Foucault'ya göre:

“Sorunsallaştırma, herhangi bir şeyi *doğru ve yanlış oyununa* sokan ve onu bir düşünce nesnesi (ister ahlaki düşünce biçiminde, ister bilimsel bilgi, ister siyasi analiz, vb. biçiminde olsun) olarak kuran söylemsel ya da söylemsel olmayan pratikler bütünüdür” (Foucault, 2005d: 86).

Burada Foucault'nun hakikat/doğruluk oyunu (*jeux de vérité*) ile kastettiği, sorunsallaştırmayı oluşturan pratiklerde belli hakikatlerin üretilmesi için kullanılan kurallar bütünüdür. Hakikat oyunlarının olumsal yapısının sorunsallaştırma süreçleri ile açığa çıkarıldığını ortaya koyan Foucault,

² Foucault'nun düşüncesinde iktidar kavramı oldukça önemli bir yer işgal eder. Fakat bu önem Foucault felsefesini tamamiyle bir tür iktidar analizi olarak tanımlamayı gerektirmez. Zira Foucault açısından özne temel sorun olup, öznenin belirli bir hakikat oyununa dâhil olması noktasında iktidar devreye girer. Bu haliyle bilgi-iktidar yumağı, özne-hakikat analizi için en iyi araç olması bakımından önemlidir (Foucault, 2005d: 233). Foucault için iktidar bir kurum, bir yapı değildir; bazılarının baştan sahip olduğu belirli bir güç değil, belirli bir toplumda karmaşık bir stratejik duruma verilen addır (Foucault, 2010: 72). İktidar dinamik, merkezsiz ve anonimdir; aşağıdan yukarıya doğru toplumun her yerinde hazır ve nazır, ortaya çıktığı durumlara göre farklı düzeylerde uygulanan mikro ilişkisellik biçimleridir. İktidar gözlemlenebilir değildir; görelî yoğunlaşma ya da seyrelme alanları belirlenebilse de ölçülebilir değildir, yalnızca etkilerinde analiz edilebilecek, kendini yalnızca etkilerinde var eden bir ilişkidir (Deveci, 1999: 30). İktidar, güçleri dizginleyen, onların rastlantısallığını önleyen kimi zaman negatif kimi zaman da pozitif etkileri gözlemlenen stratejik bir mekanizmadır. Bu bağlamda Foucault çeşitli iktidar biçimlerinden bahseder: Şiddet ve baskıyı esas alan, kralın bedeninde cisimleşen “hukuksal-söylemsel (*juridico-discursive*) iktidar” (1992b; 2011); şiddeti dışlayan, yaşamı merkeze alıp niteleyen, ölçen, değerlendiren hiyerarşiye sokan ve bunları yapmasına olanak sağlayan bilgiyi kendine bağlayan “norm iktidarı” (1992b: 231); insan bedenine bir makine olarak yaklaşan, bedeni terbiye etme, güçlerini ortaya çıkarma, yeteneklerini geliştirme ve üretkenliğini sürekli artırarak, bedenden maksimum faydayı sağlama amacı güden “disiplinci iktidar (*anatomo-politika*)” (1992b: 169-170; 2010: 102); bollaşma, doğum ve ölüm oranları, sağlık düzeyi, yaşam süresi ve bunları etkileyebilecek tüm koşulların önem kazandığı ve bunların sorumluluğunun yüklenilmesi noktasında bir dizi müdahale ve düzenleyici denetimin ortaya çıktığı “düzenleyici iktidar (nüfusun biyo-politikası)” (2010:102-103); son olarak hem disiplinci hem de düzenleyici iktidarı içine alan, insanın biyolojisini söz konusu eden, sınırını insan bedeninde çizen, insani güçlerin artırılmasına yönelik, yaşamı her alanda kuşatan “biyo-iktidar” (1992b; 2010). Foucault'ya göre çeşitli stratejileri ve aygıtları ile kendi içinde sürekli dönen modern iktidar, Hıristiyanlığın selamete yönelik, kendini adayıcı, bireyselleştirici ve bireyin kendi hakkındaki hakikatini üretip ifşa ettiği “pastoral iktidar”ın devamıdır. Pastoral iktidarda çobanın (*pasteur*) sürüsündeki her bir üyenin iyiliğini gözetmesi, her biri hakkında bilgi sahibi olması gerekir. Bu bağlamda modern iktidarın rasyonelitesi, bu amaçları dönüştürerek pastoral iktidarı laikleştirir (2005d:213).

³ Dil biliminde kullanıldığı şekliyle basit anlamda yazı veya konuşma pasajı anlamına gelen söylem, Foucault'da farklı bir anlam içeriğine sahiptir. Söylem belirli düzeyde dilbilimsel olguların ve başka bir düzeyde polemik ve stratejik olguların düzenli toplamıdır (Foucault, 2005a: 165). Tarihsel ve anonim kurallardan oluşmuş söylem, belirli stratejiler uyarınca nesne, kavram, ifade biçimleri ya da temaya bağlı olarak bir araya gelen kopuk ifadelerden meydana gelir. Söylem, üstüne konuşulan nesnelere sistemli bir biçimde biçimlendiren uygulamalar toplamı olarak anlaşılmalıdır.

hakikatin hiçbir şekilde aşkın ve mutlak bir şeye işaret etmediğini düşünür. Hakikat de tıpkı özne gibi sorunsallaştırılır, kurulur, değişir ve dönüşür; fakat aynı zamanda kendisini üreten ve destekleyen iktidar ilişkileri ile kopmaz bağında özneyi kurar, değiştirir ve dönüştürür. Foucault'ya göre özne deneyimin tarihsel sorunsallaştırmalar yoluyla kurulmasından hareketle modern Batı düşüncesinde özne üç ana eksenle belirir: Bilgi, iktidar ve etik.

Foucault'nun felsefesinde bir sistemleştirmeyi sağlayan bu üç ayrı eksen onun üç ayrı dönemine de işaret eder: İlki *Kelimeler ve Şeyler* ve *Bilginin Arkeolojisinde* "arkeolojik"⁴ analizin yapısalcılık ile ilişkilendirildiği, söylemsel pratiklerin ağırlıkta olduğu bir dönem; ikincisi *Hapishanenin Doğuşu* ile birlikte "dispositif"⁵lere⁵ yöneldiği ve bilgi-iktidar yumağını çözümlendiği bir dönem; nihayet üçüncüsü *Cinselliğin Tarihi* ile başlayıp tamamlamadığı, insanın dayatılmış bireysellik biçimlerini reddetmesini sağlayan ve kendisiyle kurduğu bir bilinç ilişkisi olarak özneliği ele aldığı bir dönemdir. Bu bakımdan modern Batı düşüncesinde insanları özneye dönüştüren bu üç ayrı özneleştirme kipi hem belirli kavramlar ve kuramlar içeren ve ürettiği hakikatlerle ifade bulan bir bilgi alanına (söylemsel pratikler), hem belirli normlar ve kurallar üzerinden işleyen bir iktidar alanına (söylemsel olmayan pratikler), hem de bu bilgi ve iktidar alanları bağlamında kişinin kendisiyle kurduğu belirli bir ilişki biçimi olarak etik alana işaret etmektedir (Keskin, 1999: 16-17).

Foucault'nun her zaman için sorununun özne ile hakikat arasındaki ilişki (Foucault, 2005d: 233) olduğunu belirtmesinden hareketle, her bir sorunsallaştırma ekseninde bir deney nesnesi olarak kurulan özneye dayatılan hakikatin nasıl işlediğini araştırmak gerekmektedir. Ancak Foucault tarafından her bir eksen özgül bir analize tabi tutulmuş olsa da, her bir özne düzeyinin birbiri ile kopmaz bağlara sahip olduğu ve hatta her birinin var olma koşulunun diğer ikisiyle karmaşık ilişkiler içerdiği (Keskin, 1997: 32) göz önünde bulundurulduğunda, hakikatin her üç eksenle ayrı ayrı soruşturulması bu çalışmanın kapsamını aşacaktır. Bu nedenle bu çalışmada Foucault'da hakikatin "bileştirici" bir çözümlenmesine girişilecek, birbirine geçmiş her bir eksen Foucault'nun temel kavramları ve ayrımları bağlamında değerlendirilecektir. Bu çalışmada her bir alanı içerecek şekilde Foucault'nun bilgi ve hakikatten ne anladığı; bir dışlama ilkesi olarak devreye giren hakikat istencinin bilme istenci ile ilişkisinin ne olduğu; yöntemsel olarak öznenin kuruluşunda analizin ne şekilde sürdürüldüğü; kurulan özneye hakikatin nasıl dayatıldığı ve son olarak bu öznenin bir hakikat anlatıcısı olarak kendisi ile kurduğu ilişki biçimleri ele alınacaktır.

Kuşkusuz bugün olduğumuz şeyi reddetmek için gerekli olan kendilik ve başka bir ilişkiye imkân sağlayan farklı bir öznelik, öznenin kendisiyle kurduğu ilişkide ortaya çıkan hakikatini nasıl anladığına bağlıdır. Bu husus mevcut öznelik biçimlerini ve hakikat oyunlarını ifşa eden Foucault'nun, geç dönem düşüncesinin merkezi temalarından biri olan kendilik kaygısında ve bu kaygıda kendini gösteren asketik yaşamda belirginleşmektedir. Özellikle çalışmanın son izlediği olan kendilikte, kişinin kendine hükmettiği ve iktidarı kendinde uyguladığı bir "kendine hâkim olma" düzeneği olarak ortaya çıkar. Bu haliyle kendilik teknikleri iktidar, özne ve hakikat arasındaki kopmaz bağları bir kez daha teyit eder ve "kendine hâkim olan" kişinin kendi üzerindeki iktidarını ifşa eder. İşte bu bağlamda bu çalışmada, kişinin kendi hakikatini ve kendi üzerinde işlettiği iktidarını

⁴ Arkeolojik analiz "episteme"yi ve "episteme"nin bağlandığı tarihsel uygulama (hem söylemsel hem de söylemsel olmayan pratikleri içerecek şekilde) süreçlerini ortaya çıkarmak ile ilgilidir. Arkeoloji ifadelerinin oluşumunun ve dönüşümünün genel sistemi olan arşiv kipinde söylem analizidir (Foucault, 1999:169).

⁵ "Dispositif", bilgi türlerini destekleyen ve onlarca desteklenen iktidar ilişkileri stratejileri (Foucault, 2005c: 122) olarak söylemsel (anonim ve tarihsel kurallardan oluşan bütünlük [kitaplar, metinler, hesaplar, kayıtlar bilimler]) ve söylemsel olmayan (belirli kurallar ve normlar üzerinden işleyen bir iktidar alanı [binalar, kurumlar, teknikler, nesnelere, gelenekler]) pratiklerin oluşturduğu sistemlere işaret eder. Dispositif içinde söylenenler kadar söylenmeyenleri de bulup çıkarabileceğimiz söylemler, yasalar, kurumlar gibi ayrışık öğelerden oluşan yapıdır. Bu bakımdan hem bilgi türlerini destekleyen hem de bilgi türlerince desteklenen güç ilişkileri stratejilerini içerir.

sağlamlaştırılan kendiliğin önemi vurgulanacak ve kendilik ile kurulan ilişkinin de bir tür iktidar ilişkisi olduğuna dikkat çekilecektir.

Bilme İstenci ve Hakikat İstenci

Foucault bilme ile bilginin, bilme istenci ile hakikat istencinin birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini vurgularken, bilme istencinin genellikle merak, ele geçirme, egemen olma, bilinmeyen karşısında duyulan korku gibi psikolojik ve antropolojik kavramlar ya da dünya görüşleri, değerler sistemi ve temel gereksinimler gibi tarihsel gerçeklikler ile birlikte düşünüldüğünü belirtir (Foucault, 1993: 44-45). Özellikle felsefede akılla birlikte işleyen temalar ve kuramsal modeller, bilme istencini çözümlenmeyi sağlayacak araçları silikleştirir. Fakat Foucault incelikli çözümlenmelerinde insanların kendileri üzerine dört değişik türde bilgi ortaya koyduklarını ifade eder: Bunlar nesnelere üretmeyi, dönüştürmeyi ve işlemeyi sağlayan “üretim yordamları”; imleri, anlamları, simgeleri ya da imlemleri kullanmayı sağlayan “im dizgelerinin yordamları”; bireylerin davranışlarını belirleyip, kimi ereklere yönelten ya da egemenlik altına alıp özneyi nesneleştiren “erk yordamları” ve bireylerin ister kendi kendilerine, ister başkalarının yardımıyla kendi bedenleriyle, ruhları, düşünceleri, tutumları, varolma biçimleri üzerinde belli birtakım işlemler uygulayarak belli bir mutluluk, arınmışlık, bilgelik ya da ölümsüzlük durumuna erişmek için kendi kendilerini dönüştürmelerine elveren “ben yordamları”dır (Foucault, 1992a:15).

İlk iki yordam daha çok bilimlerin ve dilbiliminin araştırma yöntemlerine işaret ederken, erk ve ben yordamları, bireysellik ve öznelikle ile ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda bilme istenci, bir yandan kişilerin üstünde toplumsal kurumlar tarafından kurulan bir dizi hükmetme pratiğine işaret etmeye devam ederken öte yandan kişinin kendini kendi tarafından inşa etmesini de içerir. Söylemsel ve söylemsel olmayan pratiklerden doğmuş bir bilgi (*savoir*)⁶ alanının, bu alanı kuran pratiklerin ve bu pratikler tarafından oluşturulmuş hakikat oyunlarının analizi, hem öznenin ve bilme istencinin kuruluş stratejilerini hem de erk yordamlarının işleyişini açığa çıkarır. Bu bağlamda Foucault bir öznenin ön varlığını kabul etmeksizin bizzat öznenin oluşumunun tarihsel analizini yapan bir söylem tipi olarak Nietzsche'nin söylemine işaret eder. Bilginin ve öznenin tarihsel analizinde, bir model olarak bu söylemi alan Foucault, Nietzsche'de bilgi ve hakikate ilişkin iki düzeyi birbirinden ayırır: İlk bilginin kökeni (*ursprung*) yoktur; o icat (*erfindung*) edilmiştir. Bilgi hiçbir şekilde insan doğasına kazanmış bir içgüdü değil; sadece içgüdüler arasındaki oyunun, karşı karşıya gelmenin, birleşmenin ve mücadelenin sonucudur. Bilgi insan doğasına bağlı değildir, insan doğasından türetilmemiştir. Bilgi Nietzsche'de özlü bir şekilde ifade edildiği üzere “iki kılıç arasındaki kıvılcım” gibidir, fakat bu kılıçlar aynı demirden yapılmış değildirler. (Foucault, 2005a: 171)

İkinci olarak bilgi ile bilinecek şeyler arasında hiçbir benzerlik, önceden görülebilecek hiçbir yakınlık yoktur. Kant'ın ifade ettiğinin aksine deneyim koşulları ile deneyim nesnesinin koşulları arasında bir benzerlik, doğal bir bağ bulunmamaktadır (Foucault, 2005a: 172). Böylece bilgi ile bilinecek şeyler arasındaki ilişki bir şiddet, bir tahakküm, bir güç, bir iktidar ilişkisidir. Bilgi, ancak bilinecek şeylerin ihlali olabilir; yoksa bir algı, bir tanıma, bir özdeşleşme değildir. Bilginin ardında, nesneyi kendisine yaklaştırmaya, onunla özdeşleşmeye yönelik bir istenç yoktur; tersine ondan uzaklaşma ve onu yok etme istenci vardır. Bilgi radikal bir biçimde kötüdür (Foucault, 2005a: 174-175). İnsan ile bildiği şey arasında özel bir mücadele, bir kafa kafaya gelme, bir çatışma olduğu ölçüde bilgi vardır. Hiçbir şekilde bilgi nesnel değil, tarafgirdir; hakikatte hiçbir temeli olmaksızın şematize

⁶ Burada bilgi (*savoir*) ile bilme (*connaissance*) arasında ayırım yapmak gerekmektedir. Bilgi tikel bilgilerden oluşan bir bütüne işaret ederken, bilme tikel bilgi biçimlerini adlandırmada kullanılmaktadır. Bilgi söylemsel bir uygulama tarafından düzenli bir biçimde oluşturulmuş, kavramların ortaya çıktıkları, tanımlandıkları, uygulandıkları ve dönüştükleri alandır (Foucault, 1999: 233). Bilme ise kavramsal olmayan, yeterince özümlemlenir duruma gelmemiş, naif ve hiyerarşik açıdan aşağı, gerek duyulan bilimsellik ya da bilgi düzeyinin altında diskalifiye edilmiş alanı ifade eder (Foucault, 2011: 23).

eder, şeyleri birbirine indirger. Bu nedenle Foucault'ya göre bilgi aslında, bilmemedir (Foucault, 2005a: 178).

Batı felsefesinde izi Platon'a dek sürülebilecek uygunluk olarak hakikat o halde sorgulanması gereken bir temadır. Bir söylem önermeler düzeyinde ele alındığında, doğru ve yanlış arasındaki paylaşımın keyfi, değiştirilebilir ve kurumsal olmayıp, şiddete dayanmadığı düşünülebilir (Foucault, 1987: 27). Ancak bu hakikat istenci tarihsel olarak bilme istenci ile çakışmamaya başladığı, hakikat istencinin bilme istencine baskın olduğu andan itibaren alışıldık anlamını yitirir. Artık hakikat; uygunluk, apaçıklık, tutarlılık ya da uzlaşıcılık gibi klasik ölçütlere göre değil, sözcelerin üretimi, düzenlenmesi, dağılımı, dolaşımı ve işleyişi için düzenlenmiş bir prosedürler bütününe göre anlaşılmalıdır (Foucault, 2005c: 52). Bilme istencini yönlendiren, onu baskılayan ve değiştiren doğruluk rejimleri, bir yerlerde keşfedilecek ve teyit edilecek doğruluk bütünlüklerini aramaz; artık doğruluğu üreten ve dağıtan iktidardır ve onun erk yordamlarıdır. Bu bağlamda doğruluklar, en az iktidara bağlandığı kadar, olumsal yapıları itibarıyla, sınırları ve sınırlandırıcılığı aşılabilecek tarihsel kurgular olarak açığa çıkarlar. Dolayısıyla artık bir bilgi önermesinin değeri sadece doğru ve yanlış olma ile belirlenemez. Bir önermenin karmaşık ve ağır zorunluluklara uyması gerekir; önerme bir söyleme, bir disipline ya da bir bilime ait olabilmek için “doğru çizgide” olma şartını taşımak zorundadır (Foucault, 1993: 21).

O halde hakikati bilmek mutluluk ya da aşk gibi bir şey değildir; burada kin ve düşmanlık vardır. Yani bilgi her zaman insanın kendini içinde bulduğu belli bir stratejik ilişki, bir güç ilişkisidir. Hakikat ile iktidar arasında çatışma olduğunu, bilginin olduğu yerde iktidarın bulunmadığını söyleyen Platoncu mit tasfiye edilmelidir (Foucault, 2005a: 198). Bilgi ve iktidar kopmamacasına birbirine bağlıdır. İktidar ve bilgi birbirini doğrudan içerirler; bilgi alanı oluşturmayan bir iktidar ilişkisi olamaz ve aynı zamanda iktidar ilişkisi varsaymayan bir bilgi alanı da mevcut değildir (Foucault, 1992b: 33). Bu bağlamda hakikat kendisini üreten ve destekleyen iktidar sistemleriyle ve kendisinin meydana getirdiği ve kendisini yayan iktidar etkileriyle döngüsel bir ilişki içerisinde (Foucault, 2005c: 52). Hakikat rejimine ve erk yordamlarının işleyişine işaret eden bu döngüsellikte “keşfedilecek ve kabul edilecek hakikatler bütünü” söz konusu değildir, burada sadece hakikatler iktidar ilişkilerinin *spesifik* icatlarıdır. O halde iktidar hakikati üretir, nesne alanlarını ve doğruluk ritüellerini belirler. Foucault'ya göre bütün hakikat iddiaları dilin, söylemin ya da temsilin olduğu her yerde var olan iktidar istencinin ürünleridir.

Bilgi ile bilinecek şeyler arasında hiçbir ilişki yoksa, bu “ilişki” keyfi olup iktidar ve şiddet ile oluşuyorsa hakikatin kaynağı olarak ne bir Tanrı'dan ne de bir insani öznenen bahsedilebilir.⁷ Nitekim öznenin varlığının teminatı, arzudan bilgiye, bedenden hakikate giden bir sürekliliktir; fakat artık bilgi bir sürekliliğe işaret etmez, o süreksizliğin sürekliliğinde ortaya çıkar. Özne, tıpkı söylem gibi, söylemsel pratikleri verili bir dönemde birbirine bağlayan ilişkiler bütünü olan “episteme”de (Foucault, 1999: 245) birtakım pratikler aracılığıyla kurulur. Söylem belirli kurallara (nesne, kavram, ifade biçimleri ya da tema) göre oluşurken, bir özne konumları dizisi açar ve bireyler bu konumların içini doldururlar (Keskin, 1997: 35). Bu açıdan öznenin yapımı üç aşamada anlaşılabilir: İlki öznenin ayıklanma mekanizmaları sonucu, söylemde konuşma konumu kazanan, belirli nitelikler ile tanımlanmış “konuşan özne”, ikincisi söylemin meşruiyetini kazandığı ve uygulama noktası olarak işlerlik gösteren “kurumların betimlenmesi” ve son olarak özne konumlarının hangi prosedürler uyarınca doldurulacağını, öznenin söylemdeki pozisyonunun ne olacağını belirlediği (konuşan,

⁷ Foucault, *Kelimeler ve Şeyler*'in o ünlü bitiş cümlesinde, modernliğin sonsuz Tanrı'yı öldürerek insanın doğuşunu müjdelediği yerde aslında kendi sonluluğu içinde, “tıpkı denizin sınırında bir kum görüntüsü gibi kaybolacak” bir öznenin ölüm fermanını imzaladığını ifade ederken (Foucault 2001:539) tam da hakikatin öznesinin yokluğunu vurgulamak ister.

soru soran, dinleyen ya da cevap veren özne vb.) “potansiyel ilişki biçimleri”dir (Foucault, 1999: 69-73).

Foucault söylemsel oluşuma yayılmış konular dizisini dolduran öznenin, iktidar etkilerinin marjinal alanlarında (delilik, suç, cinsellik vb.) soykütüğünü çıkarırken her bir alanda erk yordamlarının nasıl işlediğini ve öznenin hakikat oyunlarına nasıl dâhil edildiğini gösterir. Delilik ve akıl hastalığı söz konusu olduğunda *Deliliğin Tarihi* ve *Kliniğin Doğuşu*'nda deliliğin hangi tanımlar, hangi hakikat oyunları yoluyla sorunsallaştırılarak “akıl hastalığı” olarak kurumsallaştığını, bu kurumsallığın hangi teknik, idari ve hukuki aygıtlar temelinde ortaya çıktığını ve insanın kendini nasıl “akıl hastası” olarak düşündüğünü tarihsel olarak ortaya koyar (Foucault, 2006a; 2006b). Suç söz konusu olduğunda *Hapishanenin Doğuşu*'nda suçun ve cezanın hangi hakikat oyunları ve kapatılma pratikleri uyarınca dönüşüme uğradığını; kriminoloji, hukuk, psikiyatri, psikoloji ve pedagoji gibi bilgi alanlarının nasıl kurumsallaşarak hapisane aygıtının etkinliğine katkıda bulduklarını; insanların kendilerini suçlu olarak görüp, nasıl sürekli bir gözetim nesnesi olarak kurulduğunu ortaya koyar (Foucault, 1992b). Son olarak sadece duyum ve haz, yasa ve yasak sorunu değil, aynı zamanda bir doğru ve yanlış sorunu olan cinsellik (Foucault, 2010: 48) söz konusu olduğunda Foucault, *Cinselliğin Tarihi*'nde yapay bir kategori olan cinselliğin nasıl iktidar tarafından dev bir “hakikat üretim makinesi” olarak bireyin gözlem ve denetim altında tutulmasına hizmet ettiğini; kurumsallaşmasının izinin günah çıkarma hücrelerinden, psikanalist divanına nasıl evrildiğini ve insanların nasıl olup da bir itiraf hayvanına (*homo confessio*) dönüştürüldüğünü araştırır (Foucault, 2010). Hakikat istenci ile iktidar istencinin örtüştüğü bütün bu izleklerde, öznelardan kurgusal hakikatleri benimsemeleri ve özneliğin teminatı olarak değişkenliğinden sual olunmaz bu hakikatleri kabullenmeleri beklenir. Öznenin kurulumunu sağlayan hakikat rejimleri ve bunları kuran bütün erk yordamları, iktidarın her an yarattığı ve yaratmaya devam ettiği hakikatleri, değişen özne konumlarıyla sürekli takas eder. Özne ile hakikat arasındaki bitimsiz değiş tokuşta, özne hakikatini kabullendiği, hakikat de belirlediği özne konumuna uygunluk gösterdiği sürece, varlığını muhafaza eder. Kuşkusuz hâkim epistemenin söylemsel ve söylemsel olmayan kurallar bütününe bağlı olarak farklılık gösteren “epistemik hakikat ve özne”, öznenin verili olmadığını ortaya koyduğu kadar hakikatin de sabitlenemez “doğa” sını gün yüzüne çıkarır.

Kendinin Hakikati

Foucault'nun özne ve nesne alanlarını sorunsallaştırıp tarihsel olarak bu alanların kuruluşlarının izini sürmesinden başka, hakikat bahsinde değinilmesi gereken bir diğer husus, öznenin dâhil olduğu hakikat oyunlarıdır. Bu oyunlarda öznenin hakikat ile kendisi arasında nasıl bir ilişki kurduğu, hakikatin dönüştürücülüğünde kendini nereye konumlandığı, kısacası hakikat ile öznelik arasındaki ilişkinin işleyişi incelenmesi gereken bir diğer husustur. Foucault için öznenin kendi hakikati ile olan ilişkisinde kılavuz olacak soru şudur: “İçinde bulunduğumuz bu güncel zamanda biz kimiz?” (Foucault, 2005d: 106). Kendilik tekniklerinin genel çerçevesini belirleyen bu soru, insanın kendini geliştirmesi, kendi kendisini tepeden tırnağa değiştirmesi ve belirli bir oluş tarzına ulaşma kaygısıyla kendisi üzerine yoğunlaşması anlamına gelir ve kendilik ekseninde öznenin etkin rolüne işaret eder. İşte bu bağlamda soykütüksel analizin sağladığı arka plan, kimliklerin özsel olmayıp tamamen iktidar tarafından dayatılmış olumsallığını göz önünde bulundurmaya sağlar. Bu noktada bir *ethos* olarak özgürlük devreye girer. Foucault için özgürlük pratiği, bir davranış biçimi, bir kendini yönetme, kendi davranış alanını yapılandırma, yaşama ne tür bir yapı ya da biçim vereceğine karar verme sanatıdır. Bu, özgürlüğü kullanarak kendiliği kendi davranışının öznesi olarak yeniden kurmak, kendi hakikatini dönüştürmek yani ahlaki olarak özneleşmek demektir.

Foucault için *ethos* bireyden dört şey talep eder: Ahlaki davranışının hammaddesi olarak etik tözünü ortaya çıkarmasını; bu tözün tabi kılma kipleri ile bağlantısını tanımasını; bu kiplerden kurtulmanın araçlarını belirleyip etik tözünü asketizm ile yoğurmasını; ve ahlaki idealini, ereğini belirlemesini (Foucault, 2005d: 205-208). Bütün bunlardan yola çıkıldığında etik tözün iki şeyi gösterdiği ortadadır: Bir yandan, kendilik pratiklerinin mucidi özne olmadığından, yani bu pratikleri bir davranış kalıbı olarak birey kendi kültüründe ve kendi toplumunda öneri, telkin ya da dayatma dolayısıyla tanıdığından (Foucault, 2005d:235) bir bağımlı kılma tarzı, öte yandan da, öznenin ya da daha kesin bir ifadeyle bireyin, kendisini yaratma yoluyla yeniden özneleşmesi ve kendisini dönüştürmek için bir özgürlük alanı bulabilmesi (Revel, 2005:168-169). Foucault'da öznenin kendine bir özgürlük alanı yaratabilmesi için kendine dönmesi, kendi eylemlerini ve düşüncelerini kendine çevirmesi gerekir. Kendine dönüş ve kendine özen gösterme anlamına gelen kendilik kaygısı ise bir dizi teknikle bir arada düşünülür. *Öznenin Yorum Bilgisi*'nde Antikçağ öznesinin “kendisi için kaygılanma”sını, “kendine özen gösterme”sini ve “kendini yetiştirme”sini ele alan Foucault, kendiliğin hem bir bilgi hem de bir bilme nesnesi olarak nasıl oluşturulduğunu ve kendi hakikatini bilen öznenin bildiği hakikatin neleri içerdiğini soruşturur. Antikçağ'da kendilik pratiğinin yaşama sanatıyla bütünleşmesi, kendiliğin yaşamın bütününe yayılan zorunlu bir varoluş durumu olduğunu gösterir (Foucault, 2015: 109). Yaşama sanatı nasıl davranılacağını bilmeyi, yeri geldiğinde kendini teselli etmeyi, herhangi bir acı, yıkım ya da ölümle karşılaşıldığında doğru düşünmeyi ve uygun eylemeyi içerir (Foucault, 2017b: 28). Bu bağlamda kendilik tekniklerini irdeleyen Foucault, doğru şekilde dinlemeyi, gerektiği durumlarda sessizliğini korumayı, titiz okumaları ve gündelik haline gelen yazmayı; yaşamda dayanıklılığı, kendini sınamayı ve sıkı perhizi kendilik kaygısının uygulamaları olarak görür. Bu pratikler aracılığıyla eylem yaşamını dönüştüren Antikçağ öznesi hem vicdan muhasebesini hem de olası felaket senaryolarını içeren durumlara ilişkin düşünsel talimlerini sürdürür ve başına gelebilecek bütün umutsuzluk, talihsizlik ve kazalarla başa çıkabilecek zihinsel duruma erişmeye çalışır (Foucault, 2015: 109-128). Gerek düşünsel talimler gerekse eylemleriyle kendini inceleyen özne, kendinde saklı bir hakikati keşfetmez, özne unuttuğu bir hakikati anımsar. Bununla birlikte unutilan hakikat kendi doğası ya da doğaüstü bir varlığın hakikati değildir, unutilan şey daha ziyade nasıl eylemesi gerektiğini belirleyen ilkeler ve öğrenmesi gereken davranış kurallarıdır (Foucault, 2017a: 46-47). Antikçağ'ın öznel pratiklerinde kendilik, keşfedilmesi ya da deşifre edilmesi gereken öznel veriler alanı olarak düşünülmez; zira bu öznenin kendinden sakladığı arzuları ya da gizli kalmış düşünceleri bulunmaz. Bu bakımdan Antikçağ'ın öznesinin kendine dair bilgisi açık ve seçik, hakikati ise aşikârdır. İşte bu düşünce ve davranış pratiklerinin sürekliliği Foucault'nun asketizm ile kastettiği şeydir aslında: Asketizm, öznenin kendiliği ile kurduğu ilişkinin dışsal etkiler karşısında sekteye uğramamasını; kendiliğin istikrarlı ve dingin, öznenin hakikatinin de sarsılmaz olmasını sağlar. Bu haliyle yaşama sanatı olarak asketizm yaşamın belirli bir anına ya da özel bir etkinliğe hasredilmez, o genel bir varoluş rejimi olarak anlaşılır (Foucault, 2017b: 29).

Antikçağ'da kendilikle ilişkinin yaşam boyu bir etkinlik, bir ödev ve hatta *ethos* olması, özneye diğerleriyle olan ilişkisinde kısmi bir bağımsızlık ve doldurması gereken diğer özne konumlarından da göreceli bir feragat sağlar. Kuşkusuz kendi üzerine çalışmanın önceliği, ötekine duyulan kaygıya baskındır; fakat yine de bu öncelik, faal hayattan düpedüz yüz çevirmek anlamına gelmez. Kim olduğumuz üzerine düşünmek “dünyanın bir sakini ve şehrinin bir yurttaşı olan kişiye bir davranış kuralı getirir” (Foucault, 2015: 461). Kişinin kendisinden başlayan etik dönüşümü ve kendi hakikatinin bilgisi, kişiye yapmak zorunda olduğu şeyin ölçüsünü belirlemede yardım eder. Bu haliyle kendilik üzerinde çalışmak,

“her tür karşılıklı konum ilişkisinden ve ötekiler üstündeki her tür iktidar uygulamasından bağımsız olarak kendilik üzerinde uygulanan iktidar ilişkisini tanımlar. Söz konusu iktidar ilişkisini

öteki iktidar ilişkilerinin alanından soyutlar ve ona kendilik üzerinde uygulanacak hükümlerlik dışında başka hiçbir dayanak, hiçbir erek vermez” (Foucault, 2015: 462).

O halde kendi üzerine uygulan iktidarın önceliği, özneye aynı zamanda, kapsamını sınırlandırmasına yardım ettiği diğer tüm bu ilişkilerde hem kendi bağımsızlığını tesis etme hem de kendisine uygulanan diğer hükmetme biçimlerinden bağımsız olma olanağı verir. Bu haliyle kendilik teknikleri aslında öznenin kendine hükmetmesi, iktidarı kendinde uygulaması anlamına gelir ve öznenin “kendine hâkim olması”, iktidarın etkinliğini sonlandırdığı anlamına gelmez. Foucault için günümüzde olanaklı olabilecek yeni öznellik biçimlerinin bir örneği olarak görülen Antikçağ öznelliği, aslında kendine hâkim olan öznenin kendi hakikatının başka türlü bir ifşasıdır. Bununla birlikte Foucault için kendilik teknikleri, bireylerin öznellikleri tanıyıp, kendilerinden bir sanat eseri⁸ yaratmalarının yanında bir başka şeye de işaret eder: Bu, ahlaki öznenin kendi hakikatını başkalarının hakikatiyle karşılaştırması ve bu yolla kendi hakikatını sürekli olarak gözden geçirmesi anlamına gelir. Yani kişi kendilik teknikleri ile bir yandan kendini temsil edecek, fakat öte yandan kendiliğin toplumsal bir varoluş hali olması dolayısıyla her zaman başkalarının kendiliği ile ilişki içerisinde birtakım davranış kalıpları geliştirip, birtakım görevler üstlenecektir. İşte kendilik sorumluluğunun ötekiliğe açıldığı noktada devreye *parrhesia*⁹ kavramı girmektedir.

Doğruyu Söylemek'te Batı düşüncesinde hakikatin iki şekilde sorunsallaştırıldığını ifade ederken *parrhesia*'nın izleğini takip eden Foucault, hakikate dair iki sorunsallaştırmaya dikkat çeker: İlki bir önermenin doğru olup olmadığını güvence altına almayı belirleyen ölçütlerin neliğine dair “hakikat analitiği”; ikincisi hakikati söylemenin önemiyle, kimin hakikati söyleyebileceğini bilmekle ve neden hakikati söylemek gerektiğini bilmekle ilgili olan “hakikat eleştirisi” (Foucault, 2005b: 132-133). İşte bu bağlamda Foucault için *parrhesia*, hakikat eleştirisine giden ve hakikati dile getirmeye muktedir öznenin tarihini ortaya koyan bir anahtardır. *Parrhesia*, kişinin hakikatle olan kişisel ilişkisini ifade ettiği, hakikati anlatma eylemini başka insanlara (ve aynı zamanda kendisine) yardım edip onların durumunu düzeltme amacını taşıyan bir ödev gibi gördüğü ve bu nedenle hayatını riske attığı sözel bir etkinliktir (Foucault, 2005b: 16). Bu tanımdan yola çıkıldığında *parrhesia*'nın nitelikleri “açık sözlülük”, “hakikat”, “tehlike” ve “ödev”dir. Açık sözlü *parrhesiastes parrhesia*'yı konuşurken, retorik bir oyun oynamadan, dolaysız sözcük ve ifade biçimleri ile kendi fikirlerini açık ve tam bir kesinlikle ortaya koyar. *Parrhesia* oyununda *parrhesiastes*'in hakikati bildiği ve bunu başkalarına aktaracak ahlaki niteliklere sahip olduğu kabul edilir. Antikçağ'ın temelde susan ve susarak konuşan kâhininin aksine kendini ihtiyat içinde tutmayan ve işi konuşmak olan *parrhesiastes*, ölümle tehdit edilse bile bu görevini ihmal etmez (Foucault, 2018: 19-20). Muammalarla konuşmak yerine açıkça konuşan, dünyada ne olduğunu değil muhattabının kim olduğunu ona söyleyen ve ifşa ettiği bu kendiliğin muhattabı tarafından benimsenmesine yardımcı olan hakikat hatibinin, özgür ve statü olarak her zaman muhattabından aşağıda yer alması gerekir. Ahlaki nitelikler ile donanmış özgür bir insan *parrhesia*'yı bir ödev olarak görecektir. *Parrhesia*'nın en önemli ve en özgün yanı ise *parrhesiastes*'in kendini ifade ederken hayatını tehlikeye atmasıdır.

Foucault'nun Antikçağ kültüründen Hıristiyanlığın başlangıcına kadar olan süreçte *parrhesia*'nın evrimini çözümlemesi, hakikatin inanç ile örtüştüğü sözel etkinlik formundan, zihinsel bir örtüşme

⁸ Foucault'nun *ethos*'u bir sanat (*tekhne*) olarak tanımlanması, onun herhangi bir doğruluk kavramına gönderme yapmamak istemesindedir (Keskin, 1997: 43). Ancak bu *ethos*'un hiçbir bilgi içermediği anlamına gelmez. Onun bir sanat olarak tanımlanması, sadece hakikat kaygısının stratejik oyunlarının kurallarına ve kozlarına tabi olmaması demektir; *tekhne* her şekilde *episteme* ile ilgilidir. Zira Foucault'cu etiğin *tekhne*'si aynı zamanda bir yaratımdır (*poietike*). Foucault açısından *tekhne*, kişinin kendi hakikatını açığa çıkarma tarzına işaret etmektedir.

⁹ *Parrhesia*, etimolojik olarak *pan* (tüm/her şey) ve *rhema* (söylenen) sözcüklerinin birleşimi olup, her şeyi söylemek ya da açık sözlülük anlamına gelir (Foucault, 2005b: 10; 2018: 11-13).

deneyimine doğru nasıl dönüştüğünü ortaya koyar.¹⁰ Antik Yunan toplumunda hakikatin anlatıcısının hakikate sahip olma konusunda herhangi bir şüphe taşımadığı; bilgisinin doğruluğu ile gerçekliğin örtüştüğü; düşüncesinin aynı zamanda hakikati dile getirdiği kabul edilir. Modern epistemolojiye yabancı gelen bu örtüşme hakikatin nasıl dönüştüğünü anlamayı sağlar. Antik Yunan'da hakikat anlatıcısının bilgisinin hakikatinden şüphe edilmez; sadece onun hakikat anlatıcısı olacak ahlaki niteliklere haiz olup olmadığı sorulur. *Parrhesia*'nın kavramsal izleğinde¹¹ soydan (*genos*) yaşama (*bios*) doğru dönüşüme işaret eden *Sokratik parrhesia* ile birlikte, kendiliğin hakikatle ilişkisi tamamen etik bir hüviyete bürünür. Artık *parrhesia* sadece açıklıksızlık edimi ile belirlenmez; *parrhesiastes*'in aynı zamanda *logos*'uyla *bios*'unu birbirine uydurması beklenir. *Sokratik parrhesiastes logos* ile *bios*'un armonik bir akort tuttuğu, ontolojik uyum arz eden bir insana işaret eder (Foucault, 2005b: 79). Hakikati yaşam biçimi ile örtüştürmek anlamına gelen bu tutum, etik ekseninde bireyin kendilik ile kurduğu bilinç ilişkisine işaret eder. Bu haliyle felsefi bir etkinlik olan *parrhesia*, bireylerin kendileriyle olan özel ilişkilerini şekillendirmeye yarayan bir pratiktir. Burada kişi hakikati bilebilmek için kendisine dair hakikati bilmeye uğraşır; kendi kendisine hakikati anlatır; hem kendisi için hem de başkaları için kaygılanır. Bu kaygı da yaşam tarzını, diğerleriyle ve kendiyile olan ilişkisini sorgulayıp, değiştirmesini sağlar (Foucault, 2005b: 83-84).

SONUÇ

İnsanların özneye dönüştürülme biçimlerinin tarihini yazmakla ilgilenen Foucault, bu amacı gerçekleştirmek üzere özneleştirme biçimlerini soykütüksel bir incelemeyle ele alırken, öznenin bildiği varsayılan hakikatin de tarihini yazmış olur. Bilgi eksenlerinin ve dolayısıyla söylemlerin arkeolojik analizi, söylemin üretimini, denetimini ve paylaşımını kuramsal ilkelerle betimlerken; soykütüksel inceleme bilgi alanlarının nasıl oluştuğunu ve bu alanlarda bilgi/bilme öznesinin iktidar tarafından nasıl kurulduğunu ve hangi hakikatleri üstlendiğini açığa çıkarır. Bu haliyle iktidar bir yanda bireylerden bir bilme alanı çekip çıkarma anlamında onları özneleştirir öte yandan bireyleri artık özne olamadıkları bir konumda tutarak, onları nesnelere dönüştürür. Söylem düzeyinde iktidar, özneliğin üretimini denetlemek adına bilme alanlarına müdahale eder ve hakikati sürekli olarak yeniden yazar. Bilgi alanının öznesi, öznelikten arındırılmış, rasyonellik ve evrensellik temalarıyla irtibatlandırılmış, mevcut epistemeye içkin bir konuma işaret eder. Bilme alanlarının öznesi ise, kendilik ilişkisi vasıtasıyla etik ekseninde sonsuz olarak değişir ve kendini kurar. Bu sürekli dönüşüm temasının ahlaki vurgusu, bilme öznesinin sözde bilimsellik ile donatılmış bilgi öznesine başkaldırması ve kendi hakikatini “kendine hâkim olarak” üstlenmesidir.

“Bugünkü hedef ne olduğumuzu keşfetmek değil, olduğumuz şeyi reddetmek” ise ve bu reddiye yeni öznelik biçimlerinin geliştirilmesiyle mümkünse, hakikate ulaşma iddiasıyla öne sürülen bilgiler, söylemler ve özneleşme biçimleri her çağda farklı olacaktır. Genel ve evrensel bir özne tarihinin mümkün olmadığı anlamına gelen bu olumsuzluk, kişinin kendisiyle ve hakikatle kurduğu ilişki

¹⁰ Bu bağlamda Antik Yunan söz konusu olduğunda Foucault Euripedes'in tragedyalarını, Ksenepheones, İsokrates, Platon ve Aristoteles'in Yunan politik yaşamına ilişkin metinlerini ve *Sokratik parrhesia* örneği olarak yeniden Platon metinlerini inceleme konusu yapar. Hıristiyanlığa uzanan Helenistik döneme ilişkin olarak ise cemaat yaşamında Epikuroşçuları, kamusal yaşamda Kinikleri ve kişisel ilişkilerde ise Plutarkhos, Galenos, Seneca ve Epiktetos'un metinlerini ele alarak Hıristiyan pratiğine sızan *parrhesia*'nın nasıl hakikati itiraf etme yükümlülüğüne evrildiğini gösterir. *Doğruyu Söylemek* hakikat anlatımının evrimini Hıristiyanlığa kadar getirirken, çeşitli retrospektif yazılarında ve 1984 tarihi *College de France* derslerinde Hıristiyan hakikat rejiminin kendini açıklama teknikleri ile doğruyu söyleme yükümlülüğünü nasıl inanca dayandırdığını ve bu ikili mekanizmanın ruhun arınmasının teminatı olarak nasıl işlediğini ortaya koyar. *Cinselliğin Tarihi*'nin birinci kitabında ise hakikatin Hıristiyanlıktan modern Batı düşüncesine kadar nasıl iktidar tarafından dayatıldığını gösterir (Ayrıntılı çözümler için bkz: Foucault, 1992a; 1993; 2010;2018).

¹¹ Foucault için *parrhesia* incelikli ve derin anlamlara sahip, önemli bir sorunsallaştırma odağı oluşturan bir kavramdır. Buna yönelik olarak Foucault *parrhesia*'yı tragedyada, siyasette ve felsefede üç şekilde inceler: Her bir inceleme birbirinden farklı özelliklerin ortaya çıktığı (her bir *parrhesia* farklı mekânsal düzenlemeleri, farklı diyalog türlerini ve farklı ilişki biçimlerini içerir) ve doğruyu söyleme yükümlülüğünün çok farklı biçimlerde (sözgelimi tragedyada *genos* [soy], siyasette *nomos* [yasa] ve felsefede *bios* [yaşam]) ele alındığı incelemelerdir. (Ayrıntılı çözümler için bkz: Foucault 2005b).

biçiminin de farklılaşması anlamına gelir. Bu haliyle hakikatin olumsal; doğruluk rejimlerinin ve hakikat istencinin tarihsel oldukları açıktır. İktidarın kendini yenileyen stratejileri ve aygıtları ile sürekli olarak söylemleri de yenilediği kabul edildiğinde, iktidar tarafından dayatılan öznellik biçimlerinin ve kişilerin kendi hakikatlerinin de yeniliğe açık olduğu aşikârdır. Tıpkı söylem ve özne gibi verili dönemin epistemesinde birtakım pratikler ve stratejiler aracılığıyla kurulan hakikat, ister dışsal isterse içsel olsun her koşulda bir iktidar etkisidir. Bu bakımdan Foucault'da hakikatin iktidardan ayrı düşünülmesi olanaksızdır. Bu bağlamda Foucault'da hakikatin iktidar ile olan kopmaz bağları, onun her zaman iktidar tarafından dayatılan değiştirilemez bir alan olması anlamına gelmez; kuşkusuz hakikatin iktidar ile olan bağı koparılamaz ama başka türlü bir iktidarın hakikatinin de başka olacağı inkâr edilemez. Bu ise başka türlü düşünebilmenin, başka türlü bilmenin ve başka türlü eylemenin her zaman mümkün olması anlamına gelir. Son tahlilde Foucault'da hakikat, tarihselliği ve bütün olumsallığıyla özneleşme ve özgürleşme olanaklarını arttıran bir iktidar etkisi olarak ortaya çıkar.

KAYNAKÇA

- Deveci, C. (1999). "Foucault'nun İktidar Kavramsallaştırmasında Siyasal Boyutun Ayırıştırılmazlığı", *Doğu Batı*, Sayı 9, s. 25-43.
- Foucault, M. (1987). *Söylemin Düzeni*, (Çev. Turhan Ilgaz), İstanbul: Hil Yayınları.
- Foucault, M. (1992a). *Ben'in Yapımı*, (Çev. Levent Kavas), İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Foucault, M. (1992b). *Hapishanenin Doğuşu*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (1993). *Ders Özetleri*, (Çev. Selahattin Hilav), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (1999). *Bilginin Arkeolojisi*, (Çev. Veli Urhan), İstanbul: Birey Yayıncılık.
- Foucault, M. (2001). *Kelimeler ve Şeyler*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, M. (2005a). *Büyük Kapatılma Seçme Yazılar 3*, (Çev. I. Ergüden & F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005b). *Doğruyu Söylemek*, (Çev. Kerem Eksen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005c). *Entelektüelin Siyasi İşlevi Seçme Yazılar 1*, (Çev. I. Ergüden & O. Akınhay & F. Keskin), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2005d). *Özne ve İktidar Seçme Yazılar 2*, (Çev. I. Ergüden & O. Akınhay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2006a). *Deliliğin Tarihi*, (Çev. Mehmet Ali Kılıçbay), Ankara: İmge Yayınevi.
- Foucault, M. (2006b). *Kliniğin Doğuşu*, (Çev. İnci Malak Uysal), Ankara: Epos.
- Foucault, M. (2010). *Cinselliğin Tarihi*, (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2011). *Toplumun Savunmak Gerekir*, (Çev. Şehsuvar Aktaş), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M. (2015). *Öznenin Yorumbilgisi*, (Çev. Ferda Keskin), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, M. (2017a). *Hermenötüğün Kökeni*, (Çev. Şule Çiltaş Solmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2017b). *Subjectivity and Truth*, (Trans. Graham Burchell), London: Palgrave Macmillan.
- Foucault, M. (2018). *Hakikat Cesareti*, (Çev. Adem Beyaz), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keskin, F. (1997). "Foucault'da Öznellik ve Özgürlük", *Toplum ve Bilim*, Sayı 73, s. 30-44.
- Keskin, F. (1999). "Söylem, Arkeoloji ve İktidar", *Doğu Batı*, Sayı 9, s. 15-23.
- Revel, J. (2005). *Foucault Güncelliğinin Bir Ontolojisi*, (Çev. Kemal Atakay), İstanbul: Otonom Yayıncılık.